तन्मे रोकञ्च शोकञ्च माकरी हन्तु सप्तमी ॥"
इत्यर्च्चार्य्य स्नायादिति शेषः। रोकं छिद्रम्।
तिथिकृत्यस्य पौर्णमास्यन्तमासाङ्गकत्वान्माक-
रीति पदं मकरार्कारब्धचान्द्रमासीयतिथिपरम्
"तिथिकृत्ये च कृष्णादिं व्रते शुक्लादिमेव च।
विवाहादौ च सौरादिं मासं कृत्ये विनिर्द्दि-
शेत् ॥"
इति ब्रह्मपुराणात् ॥
मन्वन्तरादित्वेन तथा युक्तत्वाच्च। यथा,मत्स्य-
पुराणे।
"यस्मान्मन्वन्तरादौ तु रथमापुर्दिवाकराः।
माघमासस्य सप्तम्यां तस्मात् सा रथसप्तमी।
अरुणोदयवेलायां तस्यां स्नानं महाफलम् ॥"
अतएव नारसिंहे रथ्याख्यायामित्युक्तम्। यथा,
"महानवम्यां द्वादश्यां भरण्यामपि चैव हि।
तथाक्षयतृतीयायां शिष्यान्नाध्यापयेद्बुधः।
माघमासे तु सप्तम्यां रथ्याख्यायान्तु वर्जयेत्॥"
द्वादश्यां शयनोत्थानद्वादश्याम्। भरण्यां शक्र-
ध्वजपातभरण्याम्। इति कल्पतरुः। अत्र
महानवम्यादिसाहचर्य्याद्गौणचान्द्रत्वं प्रती-
यते। अतएव चतुर्द्दशमन्वन्तरादिगणने क्वापि
न राश्युल्लेखः। यथा, भविष्यमात्स्ययोः।
"अश्वयुक्शुक्लनवमी द्वादशी कार्त्तिकी तथा।
तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च ॥
फाल्गुनस्याप्यमावास्या पौषस्यैकादशी तथा।
आषाढ़स्यापि दशमी तथा माघस्य सप्तमी ॥
श्रावणस्याष्टमी कृष्णा तथाषाढ़स्य पूर्णिमा।
कार्त्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्यैष्ठी पञ्चदशी
सिता।
मन्वन्तरादयस्त्वेता दत्तस्याक्षयकारिकाः ॥"
अत्रामावास्याष्टमीव्यतिरिक्ताः शुक्लाः। पुनः
पुनस्तथापदोपादानात् उपक्रमोपसंहारयोः
शुक्लत्वकीर्त्तनाच्च। अत्र कामधेनौ तृतीया
चैव माघस्येति। कल्पतरौ तु तृतीया चैत्र-
मासस्येति लिखितम्। अत्र पाठद्वैधे श्रीपति-
रत्नमालायाम्। अश्वयुजि शुक्लनवमी द्वाद-
शूर्ज्जे मधौ तृतीया चेति पाठाच्चैत्रतृतीयैव
ग्राह्या। श्रीदत्तोऽप्येवम्। माघसप्तम्याश्चान्द्रत्वं
सौरागमेऽपि।
"अर्कपत्रैः सवदरैर्दूर्व्वाक्षतसचन्दनैः।
अष्टाङ्गविधिना चार्घ्यं दद्यादादित्यतुष्टये ॥
माघेऽथ फाल्गुने वापि भवेद्वै माघसप्तमी।
माकरीति च यत् प्रोक्तं तत् प्रायोवृत्तिदर्श-
नात् ॥"
अष्टाङ्गविधिना।
"योऽष्टाङ्गमर्घ्यमापूर्य्य भानोर्मूर्द्ध्नि निवेदयेत्।
ताम्रपात्रार्घ्यदानेन पुण्यं दशगुणं स्मृतम् ॥"
इति विष्णुपुराणीयेन। आदित्यपुराणे।
"ऋक्षराशिविशेषेण यत् कर्म्म विहितं नरैः।
दैवं वाप्यथवा पैत्रं तदन्यत्रापि दृश्यते ॥"
अर्धमन्त्रस्तु।
"जननी सर्व्वभूतानां सप्तमी सप्तसप्तिके।
सप्तव्याहृतिके देवि नमस्ते रविमण्डले ॥"
प्रणाममन्त्रस्तु।
"सप्तसप्तीवह प्रीत सप्तलोकप्रदीपन।
सप्तम्यां हि नमस्तुभ्यं नमोऽनन्ताय वेधसे ॥"
सप्तिरश्वः। इति तिथ्यादितत्त्वम् ॥*॥ सप्तमी-
व्रतविशेषा यथा,—
ब्रह्मोवाच।
"भगवन् भवसंसारसागरोत्तारकारकम्।
किञ्चिद्व्रतं समाचक्ष्व स्वर्गारोग्यसुखप्रदम् ॥
श्रीभगवान् उवाच।
शौरधर्म्मं प्रवक्ष्यामि नाम्ना कल्याणसप्तमीम्।
विशोकसप्तमीं तद्वत् फलदां पापनाशिनीम् ॥
शर्करासप्तमीं पुण्यां तथा कमलसप्तमीम्।
मन्दारसप्तमीं पुण्यां तथैव शुभसप्तमीम् ॥
सर्व्वाः सर्व्वफलाः प्रोक्ताः सर्व्वदेवर्षिपूजिताः।
विधानमासां वक्ष्यामि यथावदनुपूर्व्वशः ॥
यदा तु शुक्लसप्तम्यामादित्यस्य दिनं भवेत्।
सा तु कल्याणिनी नाम विजया तु निगद्यते ॥"
आसां इतिकर्त्तव्यताकालौ च मत्स्यपुराणे
६९ अध्यायावधि ७५ अध्यायपर्य्यन्तं द्रष्टव्यौ॥*॥
सा सूर्य्यमूर्त्तिप्रकाशिका तिथिः। यथा,—
"एवमुक्तस्तदा देवैः सौम्यां मूर्त्तिमथाकरोत्।
प्रकाशत्वं जगामाशु देवतानां महाप्रभः ॥
एतत् सर्व्वं सुराणान्तु दहनं शामितं पुरा।
सप्तम्यां खलु सूर्य्येण मूर्त्तिञ्च कृतवान् भुवि ॥"
इति वाराहे सुर्य्योत्पत्तिनामाध्यायः ॥
सप्तरक्तं, क्ली, (सप्तानां रक्तानां तद्वर्णानां समा-
हारः।) शरीरस्य रक्तवर्णसप्तावयवाः। ते च
हस्तपादतलनेत्रान्तरतालुकाधरजिह्वानखाः।
यथा, सामुद्रके।
"पाणिपादतलौ रक्तौ नेत्रान्तरनखानि च।
तालुकाधरजिह्वाश्च सप्तरक्तं प्रशस्यते ॥"
सप्तर्षयः,पुं,भूम्नि, (सप्त ऋषयः।) सप्तसंख्यकर्षयः
तेषां नामानि यथा। मरीचिः १ अत्रिः २
अङ्गिराः ३पुलस्त्यः ४पुलहः५क्रतुः६वशिष्ठः७।
इत्यमरः ॥ अपि च।
"सप्तर्षिमण्डलं तस्माद्दृश्यते सर्व्वतोपरि।
तत्र सप्तर्षयः सन्ति विनियुक्ताः प्रजासृजा ॥
मरीचिरत्रिः पुलहः पुलस्त्यः क्रतुरङ्गिराः।
वशिष्ठश्च महाभाग ब्रह्मणो मानसाः सुताः ॥
सप्तब्राह्मण इत्येते उच्यन्ते ब्रह्मवादिभिः।
संभूतिरनसूया च क्षमा प्रीतिश्च सन्नतिः ॥
अरुन्धतिस्तथा लज्जा तत्पत्न्यौ लोकमातरः।
एतासां तपसा चैतद्धार्य्यते भुवनत्रयम् ॥
सन्ध्यात्रयमुपासीना गायत्रीजपतत्पराः।
तस्मिन्लोके वसन्त्येते ब्राह्मणाःब्रह्मवादिनः ॥"
इति पाद्मे स्वर्गखण्डे ११ अध्यायः ॥
(प्रतिमन्वन्तरे सप्तर्षयो भिन्ना एवासन्। तद्-
वृत्तान्तास्तु ऋषिशब्दे द्रष्टव्यः ॥)
सप्तला,स्त्री, (सप्त लातीति। ला+कः।)नव-
मालिका। इत्यमरः ॥ चर्म्मकषा। गुञ्जा।
पाटला। इति मेदिनी ॥
सप्तशती, स्त्री, सप्तानां शतानां समाहारः। इति
व्याकरणम् ॥ ("द्विगोः।" ४।१।२१। इति
ङीप्।) सप्तशतिका। सप्तशतश्लोकात्मकदेवी-
माहात्म्यम्। चण्डीति ख्यातम्। यथा,—
अर्गलं कीलकञ्चादौ पठित्वा कवचं ततः।
जपेत् सप्तशतीं चण्डीं क्रम एव शिवोदितः ॥"
इत्यर्गलस्तोत्रम् ॥
तथा च नागोजीभट्टः।
"तत्राद्ये चरिताध्याये श्लोका अशीतिरुत्तमाः
अथ मध्ये चरित्रे तु पञ्चाष्टैकसुसंख्यकाः ॥
त्रयोऽध्यायाश्चतुःसप्तचतुर्व्वेदखवेदकाः।
अथोत्तरचरित्रे तु षट्षड़ग्निश्लोकभाक्।
अग्नीसोमाध्यायवती गीता सप्तशती स्मृता॥"
सप्तशलाकः, पुं, (सप्त शलाकाः तद्वत्रेखा यत्र।)
विवाहस्य शुभाशुभदिनज्ञानार्थं तिर्य्यगूर्द्ध्वसप्त-
रेखाविशिष्टचक्रविशेषः। यथा,—
"कृत्तिकादिचतुःसप्तरेखाराशौ परिभ्रमन्।
ग्रहश्चेदेकरेखास्थो वेधः सप्तशलाकजः ॥
सप्त सप्त विलिखेत् प्ररेखिका-
स्तिर्य्यगूर्द्ध्वमथ कृत्तिकादिकम्।
लेखयेदभिजिता समन्वितं
चैकरेखगखगेन विध्यते ॥
वैश्यस्य चतुर्थेऽंशे श्रवणादौ लिप्तिकाचतुष्के च
अभिजित् तस्थे खचरे विज्ञेया रोहिणीविद्धा॥"
लिप्तिका दण्डः।
"यस्याः शशी सप्तशलाकभिन्नः
पापैरपापैरथवा विवाहे।
रक्तांशुकेनैव तु रोदमाना
श्मशानभूमिं प्रमदा प्रयाति ॥"
इति सप्तशलाकवेधः। इति ज्योतिस्तत्त्वम् ॥

तच्चक्ररूपं यथा।

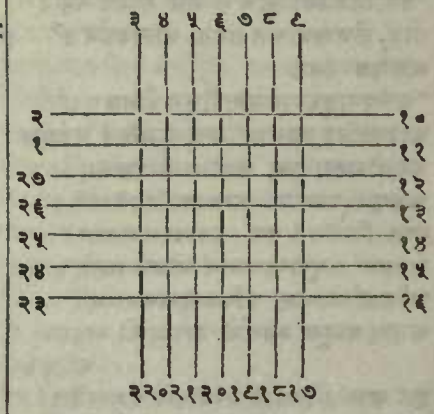

सप्तशिरा, स्त्री, (सप्त शिरा यस्याः।) नागवल्ली।
इति राजनिर्घण्टः ॥
सप्तसप्तिः, पुं, (सप्त सप्तयो घोटका यस्य।)
सूर्य्यः। इति हेमचन्द्रः ॥ (यथा, रघुः।१३।४१।
"हविर्भुजामेधवतां चतुर्णां,
मध्ये ललाटन्तपसप्तसप्तिः।
असौ तपस्यत्यपरस्तपस्वी
नाम्ना सुतीक्ष्णश्चरितेन दान्तः ॥")